

Стандарти Міжнародної Федерації руху за органічне сільське господарство: основні принципи та характеристики

Г. Гуменюк, доктор сільськогосподарських наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Стандарты Международной Федерации движения за органическое сельское хозяйство: основные принципы и характеристики

Г. Гуменюк, доктор сельскохозяйственных наук, профессор,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

The Standards of International Federation for Organic Agriculture Movement: Basic Principles and Characteristics

G. Gumeniuk, Doctor of Agricultural Sciences, Professor,
National University of Bioresources and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

У статті наведено основні принципи, положення та коротку характеристику базових стандартів на продукцію рослинництва, тваринництва, бджільництва та аквакультур, розроблених Міжнародною Федерацією руху за органічне сільське господарство (IFOAM).

Однією із основних передумов, що сприяє ефективному розвитку органічного виробництва, є досконала нормативна база.

Для ефективного розвитку виробництва та функціонування ринку органічно вирощеної (виробленої) продукції необхідно мати стандарти щодо виробництва, сировини та готової продукції, вимог (правила) маркування, пакування, методів контролю та інші документи, які стимулюють і сприяють розвитку органічного виробництва.

Мета дослідження — проаналізувати стандарти IFOAM і висвітлити їхні основні принципи і положення, щоб зацікавлені в органічному виробництві могли взяти їх за основу і розробити власні стандарти стосовно конкретних умов і об'єктів органічного виробництва.

Результати дослідження

Основні міжнародні вимоги щодо органічного виробництва і органічної продукції встановлено у базових стандартах IFOAM [1—3]. За визначенням IFOAM, «органічне сільське господарство — це цілісний системний підхід, що базується на сукупності методів, які забезпе-

чують життєздатну екосистему, безпечне продовольство, корисне харчування, добробут тварин та соціальну справедливість», а «органічний продукт — продукт, що виробляють, переробляють та продають відповідно до стандартів органічного господарювання».

Отже, органічні продукти — це продукти, під час виробництва яких:

- у рослинництві заборонено використовувати отрутохімікати для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин, а також мінеральні добрива синтетичного походження, при цьому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, а для живлення ґрунту й рослин використовують органічні добрива;

- у тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики, а для лікування тварин використовують профілактичні засоби й гомеопатичні препарати.

Органічними можуть бути лише ті продукти, які вироблені відповідно до затверджених правил (стандартів), а виробництво яких сертифіковане у встановленому порядку. При цьому органічну ▶

продукцію належним чином маркують. На етикетці має бути нанесено відповідний логотип та інформацію щодо відповідного органу сертифікації.

У 1980 році IFOAM сформувала перші «Базові стандарти щодо органічного виробництва і переробки», їх перевіряли, удосконалювали, і тільки у 2005 році вони були ухвалені Генеральною Асамблеєю IFOAM. Стандарти мають статус міжнародних, оскільки процедура їх розроблення відповідає засадам Міжнародної організації зі стандартизації ISO (Guide 59 Code) і технічним принципам COT.

Український переклад цих документів представлено у довіднику [2].

Основні принципи органічного сільського господарства:

- підтримувати і зміцнювати здоров'я ґрунту, рослин, тварин, людей та всієї планети цілісно та в повному обсязі;
- сільське господарство повинно брати до уваги підтримання функціонування циклів живої екологічної системи, покращання без втручання та грубого порушення у системі;
- розвивати відносини, що гарантують соціальну справедливість, беручи до уваги суспільне життя та життєві можливості;
- раціонально та відповідально вести господарство, що захистить здоров'я та благополуччя середовища, нинішнього та майбутніх поколінь.

Базові стандарти є загально визнаними міжнародними документами і їх використовують на національному та міжнародному рівнях під час розроблення стандартів чи інших нормативних документів, у яких встановлюють більш конкретні вимоги.

У статті наведено основні принципи і положення цих стандартів, які можуть бути використані під час напрацювання відповідної нормативної бази.

Базові стандарти IFOAM представлені у вигляді Загальних принципів, Рекомендацій, Базових стандартів і системи Послаблення вимог.

Загальні принципи — це сплановані цілі органічного виробництва і перероблення. Принципи написані, як позитивні твердження, наприклад, «мають бути» або «необхідно».

Рекомендації — це практичні пропозиції для впровадження в органічному агровиробництві, харчовій і текстильній галузях, вони не є обов'язковими для використання.

Базові стандарти — це мінімальні вимоги, які повинні задовольняти певний вид діяльності, щоб бути сертифікованим як органічний.

Послаблення вимог — це винятки, зроблені щодо конкретних частин Базових стандартів, які можуть застосовуватись лише за чітко визначених умов.

За такою структурою оформлені Базові стандарти, у них подані визначення понять, які прийняті в ор-

ганічному виробництві, та вимоги щодо органічної екосистеми (менеджмент екосистеми, охорона ґрунтів і водних ресурсів, інформація щодо вилучення генної інженерії з органічного виробництва і перероблення; збирання продуктів дикої природи та управління землями загального користування).

У розділі «*Загальні вимоги до рослинництва і тваринництва*» встановлено вимоги до перехідного періоду, відокремленого і паралельного виробництва, системи підтримання менеджменту органічного виробництва.

У розділі «*Рослинництво*» встановлено вимоги до вибору культур і сортів рослин, тривалості перехідного періоду (період конверсії), який встановлюють залежно від вирощуваної культури, не менше ніж 12 міс. і до 36 міс. від дати останнього застосування забороненого матеріалу або виробничої практики; різноманіття в рослинництві має базуватись на дбайливому ставленні до ґрунтів і природної екосистеми. Родючість ґрунту та внесення добрив забезпечується поверненням у ґрунт мікробіологічних, рослинних та тваринних решток, щоб підвищити або зберегти його родючість і біологічну активність. Для боротьби зі шкідниками, хворобами і бур'янами при органічному виробництві необхідно застосовувати біологічні методи та заходи.

У розділі «*Тваринництво*» встановлено вимоги до методів тваринництва, які при органічному виробництві мають забезпечувати гармонійний зв'язок між ґрунтом, рослинами і тваринами, враховуючи їх фізіологічні потреби, поведінку тварин та годівлю якісними, органічно вирощеними кормами. Тривалість перехідного періоду залежить від отримуваної продукції та може складати від 42 днів при виробництві яєць і до 12 місяців при виробництві м'яса; органічні сільськогосподарські тварини мають бути вирощені в органічному господарстві. Для розведення слід відбирати породи, пристосовані до місцевих умов. Хірургічне втручання заборонено за винятком кастрації, обрубання хвостів у ягнят, видалення рогів, окільцьовування, обрізання шерсті навколо хвоста. Годівля тварин має задовольняти потребу в поживних речовинах за рахунок органічного фуражу та кормів високої якості, забороняється використовувати в годівлі відходи боєнь, всі види екскрементів, корми екстраговані розчинниками, чисті амінокислоти, синтетичні азотні сполуки, синтетичні гормони росту або стимулятори, збудники апетиту, консерванти, барвники тощо.

Встановлено вимоги і до *ветеринарної медицини*. Здоров'я тварин потрібно підтримувати застосуванням попереджувальних методів господарювання. Якщо тварина захворіла, то невідкладно здійснюється належне лікування під наглядом ветеринара із застосуванням хімічних традиційних ветеринарних засобів або антибіотиків. Щеплення тварин дозволяється проводити, якщо існує або очікується спалах ендемічного захворювання, щеплення необхідні за чинним законодавством

і вакцина не створена методом генної інженерії. При транспортуванні і забої стрес тварин має бути мінімальним, що забезпечується спокійним поводженням з тваринами під час завантаження, транспортування і забою. Перед транспортуванням або у його процесі дозволяється застосовувати синтетичні транквілізатори або стимулятори. Термін перевезення не повинен перевищувати 8 годин.

У Базових стандартах також встановлено вимоги до *органічного бджільництва*. Вулики мають бути розміщені на органічно оброблених полях або на диких природних угіддях, або на інших територіях без найменшого ризику забруднення. Наприкінці виробничого сезону у вуликах необхідно залишати достатній запас меду та пилку, щоб бджолина сім'я могла вижити під час зимівлі. Для підкормки дозволяється використовувати органічний мед або органічний цукор.

Продукти бджільництва можуть продаватись як органічні, якщо вимоги цих стандартів витримуються протягом одного року. Вулики потрібно виготовляти із природних матеріалів. У стандарті подано перелік речовин, які можна застосовувати для боротьби з хворобами. Гарний стан здоров'я бджолиних сімей має забезпечуватись за рахунок методів гігієни та належного догляду за вуликами.

У розділі «*Переробка органічної продукції та поводження з нею*» передбачено, що всі органічні продукти повинні бути ідентифіковані як такі, а також протягом усіх операцій не допускати контакту з неорганічними продуктами.

Перероблені органічні продукти виробляються тільки з органічних інгредієнтів. Не дозволяється використовувати макро- і мікроелементи, вітаміни і подібні ізолювані інгредієнти за винятком ситуацій, коли їх застосування передбачено законом чи виявлено серйозний дефіцит в раціоні харчування. Препарати з мікроорганізмів і ензими (ферменти) дозволяється використовувати за виключенням ГМО і продуктів з них. Методи перероблення повинні бути біологічними, механічними і фізичними. Забороняється застосовувати метод опромінення.

Дозволяються такі *методи зберігання*: контрольована атмосфера, регулювання температури; сушіння; регулювання вологості.

Для боротьби із шкідниками та збудниками хвороб потрібно застосовувати профілактичні методи; механічні, фізичні та біологічні, перелік дозволених речовин та заборонені способи боротьби наведено в додатках.

Вимоги до пакування

Пакувальні матеріали не повинні впливати на органічний продукт і довкілля. Забороняється використовувати пакувальні матеріали, складські контейнери та резервуари, що містять синтетичний фунгіцид, консервант чи фумігант.

Перелік засобів, дозволених *для очищення і дезінфекції* обладнання, що використовуються для перероб-

лення харчових продуктів, подано у додатках до стандарту.

Для виготовлення *текстильних волокон* необхідно використовувати технології найменш шкідливі для довкілля, використовуючи лише механічні та фізичні методи, необхідно максимально використовувати органічну текстильну продукцію.

Маркування має надавати ясну і точну інформацію щодо органічного статусу продукту. Продукт може бути маркований як «продукт органічного сільського господарства», якщо він вироблений відповідно до вимог Базових стандартів, або містить не менше 95% інгредієнтів, які мають сертифіковане органічне походження, якщо менше 95% і понад 70% інгредієнтів мають сертифіковане органічне походження, то може бути позначений як «органічний», якщо менше 70% інгредієнтів мають органічне походження, то інформація щодо органічних інгредієнтів може бути зазначена тільки в переліку інгредієнтів. Такий продукт не може називатись «органічним». На етикетках зазначається перелік усіх інгредієнтів, якщо ароматичні трави або прянощі складають менше 2% від маси, то вони зазначаються як «ароматичні трави» без наведення їх процентної частки. Воду і сіль не включають до переліку органічних інгредієнтів.

Соціальна справедливість і соціальні права становлять невід'ємну частину органічного агровиробництва і перероблення. Якщо виробництво організоване з порушенням основних прав людини та з явними випадками соціальної несправедливості, то вироблена продукція не може вважатись органічною. Не може використовуватись примусова, підневільна праця, дискримінація, праця дітей дозволена тільки на фермерських господарствах своїх батьків за умови, що робота не є шкідливою для здоров'я, не заважає їхньому навчанню та фізичному, моральному, соціальному розвитку, робота проходить під наглядом дорослих.

Стандарти виробництва аквакультури

Розведення органічної аквакультури має відповідати всім факторам захисту довкілля, не повинно порушувати біологічне різноманіття, здоровий стан водного середовища, якість навколишніх водної та земної екосистеми. Використання добрив та пестицидів забороняється, за винятком дозволених.

Процес збирання акватичних рослин не повинен порушувати екосистему.

Органічне акватичне тваринництво передбачає вирощування тваринних організмів у межах органічного господарства від дня їхнього народження, або (щоб вважатись органічними) тварини повинні провести дві третини свого життя у межах органічної системи господарства. Для годівлі необхідно використовувати високоякісні органічні корми, частка неорганічних кормів має бути незначною і обмеженою у часі. Охорона здоров'я та благополуччя акватичних ▶

тварин повинна здійснюватись шляхом застосування збалансованої системи годівлі, утримання в умовах позбавлених стресових ситуацій та створення умов для протистояння збудникам хвороб, паразитам та збудникам інфекцій. Забороняється використовувати профілактичні ветеринарні ліки, хімічні традиційні ветеринарні ліки та антибіотики, гормони, стимулятори росту.

Вимоги до перевезення та забою акваторичних видів тварин такі ж, як для інших тварин, які описані вище.

Частина В містить додатки.

Додаток 1. Спосіб оцінювання речовин, добавок та допоміжних речовин, що використовуються для органічного виробництва та перероблення.

Принципи оцінювання: потреби та альтернативи; використання та перероблення сировини; довкілля, здоров'я людини, якість, соціальні, економічні та етичні принципи.

Додаток 2. Добрива і засоби поліпшення ґрунту для органічного виробництва (Приведено опис речовин, вимоги щодо складу та умови використання).

Додаток 3. Засоби захисту та стимулятори росту рослин.

Додаток 4. Таблиця 1. Перелік дозволених харчових добавок і допоміжних засобів перероблення.

Приводиться міжнародне позначення, назва продукту, добавки, допоміжні засоби, обмеження / застереження.

Додаток 4. Таблиця 2. Засоби очищення та дезінфекцій. Приведено назву речовини і обмеження / зауваження.

Отже, Базові стандарти IFOAM охоплюють майже всі галузі сільського господарства і встановлюють правила органічного виробництва на кожному із етапів, визначаючи принципи цілі екологічного виробництва і перероблення, встановлюють вимоги до органічного рослинництва, тваринництва, бджільництва, аквакультури, перероблення та оброблення харчових продуктів тощо.

На їх основі у деяких країнах розроблено національні документи, які регулюють органічне виробництво [4]. Серед них, зокрема, такі:

1) У Японії Закон № 175 зі стандартизації та правильного маркування сільськогосподарської та лісової продукції із відповідними вказівками, що стосуються органічного виробництва;

2) Американські Стандарти НОП США (Міністерство сільського господарства США, Служба сільськогосподарського маркування 7 CFR частина 205, Національна Органічна Програма) і вказівки з органічного виробництва.

3) Стандарти Біо Свіс Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції.

Базові стандарти IFOAM лягли в основу Постанови ЄС № 2092/91 [5] та стандартів Комісії Кодекс Аліментаріус [6—8].

Застосовуючи принципи органічного виробництва, мінімальні вимоги до продукції та виробництва, встановлені у Базових стандартах IFOAM, будь-яка країна має можливість розробляти свої національні стандарти, враховуючи умови конкретного органічного виробництва і максимально можливу якість готової продукції.

ВИСНОВКИ

Базові стандарти IFOAM встановлюють основні принципи і рекомендації щодо органічного виробництва у рослинництві й тваринництві, а також вимоги, які повинні встановлюватись у стандартах органічного виробництва чи органічного перероблення конкретно до кожного процесу вирощування рослин чи тварин.

У Базових стандартах подано переліки основних речовин (добрив, засобів поліпшення якості ґрунту, захисту рослин та стимуляторів росту, переліки харчових добавок, засобів дезінфекції тощо), які можна використовувати в органічному виробництві.

Базові стандарти IFOAM мають статус міжнародних і слугують основою для розроблення національних стандартів органічного виробництва чи органічного перероблення у різних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOAM General Assembly, Victoria, Canada, August 2002) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ifoam.org
2. Довідник міжнародних стандартів для органічного виробництва / За ред. Капшика М. В. та Котирло О. О. — К.: СПД Горобець, 2007. — 356 с.
3. Основные стандарты для экологического производства и переработки, утверждены Генеральной Ассамблеей IFOAM в Базеле, Швейцария / Сентябрь 2000. — 64 с.
4. Злобіна А. Виробництво органічної продукції рослинного та тваринного походження. Маркетинг органічної продукції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://aec.org.ua/pdf/conf/zlobinaua.pdf>
5. Постанова Ради (ЄС) № 2092/91 від 24.06.1991 стосовно органічного (екологічно узгодженого) виробництва сільськогосподарських продуктів та вказівок щодо виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів. Зведений текст, який підготовлено системою CONSLEG Бюро офіційних публікацій Європейської Співдружності.
6. Система стандартів та вимог щодо виробництва продуктів харчування Комісії Кодекс Аліментаріус та ФАО/ВООЗ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.codexalimentarius.net>
7. Стандарти виробництва, переробки, маркування та збуту органічної харчової продукції (GL 32-1999, Rev.1-2001).
8. Кодекс Аліментаріус. Органические пищевые продукты / Пер. с англ.; ФАО/ВООЗ. — М.: Издательство «Весь Мир», 2006. — 72 с. ■